

Λεωνίδας Ανανιάδης

Ιστορικός, κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου στον τομέα της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας

Κοινωνικές δυναμικές και επιρροές των ποδοσφαιρικών συλλόγων στο βιομηχανικό Λαύριο του μεσοπολέμου και της κατοχής

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ είναι η παρουσίαση της δράσης των ποδοσφαιρικών συλλόγων στη βιομηχανική πόλη του Λαυρίου, στο βαθμό που αυτή αποτυπώνει ή επιδρά στις κοινωνικές δυναμικές που παρουσιάζονται σε αυτή την κρίσιμη για την πόλη και όχι μόνο, περίοδο του Μεσοπολέμου και της Κατοχής. Κρίσιμη διότι τότε λαμβάνει χώρα ένας κοινωνικός μετασχηματισμός που αλλάζει ολοκληρωτικά τη φυσιογνωμία του Λαυρίου, από παραδειγματική για την ελληνική κοινωνία *company town*, σε μία «συνθησιμένη» βιομηχανική πόλη.

Όπως θα περιγράψουμε αναλυτικά, κυρίως στο Μεσοπόλεμο, αναπτύσσονται φυγόκεντρες από το κυρίαρχο μοντέλο τάσεις, απότοκες της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στην πόλη, αλλά και των νεωτερικών στοιχείων που εισάγονται στη χώρα τόσο σε κοινωνικό όσο και οικονομικό επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο, το Λαύριο μετατρέπεται σε ένα «πεδίο μάχης», όπου οι παλαιές κοινωνικές δομές προσπαθούν μέσω του θεμελιωτή τους, δηλαδή της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (ΓΕΜΛ), να διατηρηθούν, ενώ τα νεωτερικά στοιχεία κάνουν την εμφάνισή τους, αμφισβητώντας τις.

Οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι που ιδρύονται στο Μεσοπόλεμο, ως τέκνα αυτής ακριβώς της νεωτερικότητας που η Βιομηχανική Επανάσταση έφερε αρχικά στην Ευρώπη και καθυστερημένα στον 20ό αιώνα στην Ελλάδα, εκφράζουν και παράλληλα επηρεάζουν συνειδητά ή ασυνείδητα αυτές ακριβώς τις δυναμικές, με περισσότερο ή λιγότερο συμπαγή ανά την ομάδα ή την εποχή τρόπο.

Βάση για το ιστορικό πλαίσιο αποτελούν οι πολυάριθμες επιστημονικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για το Λαύριο της περιόδου που μας ενδιαφέρει και της αμέσως προηγούμενης και οι αναφορές του πολιτικού Τύπου, τα ληξιαρχικά αρχεία και τα μαθητολόγια των σχολείων της περιοχής, προκειμένου να πάρουμε

στοιχεία για το μέσο όρο ζωής, την κοινωνική συμπεριφορά, την πληθυσμιακή και την εργασιακή σύνθεση της πόλης, ενώ για τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους αξιοποιήσαμε: 1) τα ιδρυτικά καταστατικά των συλλόγων και τα πρακτικά των συνεδριάσεών τους, όπου αυτά υπήρχαν αξιολογώντας τα μέσα στο πλαίσιο που προαναφέρθηκε, κρατώντας από αυτά ό,τι μας ήταν χρήσιμο για τους γενικότερους σκοπούς, τη δράση, τη διοικητική σύνθεση και την επιρροή των ομάδων, 2) τα δημοσιεύματα του αθλητικού Τύπου στο βαθμό που αυτά αποτυπώνουν ορισμένες καταστάσεις ή τους όρους διεξαγωγής της αντιπαλότητας και τα αποτελέσματα που μας δίνει αυτός για την εκτίμηση της ποδοσφαιρικής ισχύος των συλλόγων ως αντίκτυπο της γενικότερης δυναμικής τους, 3) τις προφορικές μαρτυρίες από τους πρωταγωνιστές της εποχής (ποδοσφαιριστές και παράγοντες), 4) τα αρχεία διάφορων ιδιωτών που με πρωτοβουλία τους έχουν συντηρήσει κομμάτια τόσο της αθλητικής όσο και της γενικότερης ιστορίας της πόλης που διαφορετικά θα είχαν χαθεί.

Δεν θα σταθούμε ιδιαίτερα στο ιστορικό πλαίσιο δημιουργίας και δόμησης της πόλης, ούτε θα αναλύσουμε τα στοιχεία που την κατέστησαν το χαρακτηριστικότερο πρότυπο *company town* στον ελληνικό χώρο και τις αιτίες της πατερναλιστικής πολιτικής των δύο μεταλλευτικών Εταιρειών, καθώς αυτά είναι λίγο πολύ γνωστά στο ακροατήριο και έχουν αναλυθεί σε προηγούμενες ΕΣΝΑ. Αυτό που θα μας απασχολήσει είναι οι 5 παράγοντες που οδηγούν στην ανοιχτή αμφισβήτηση του μοντέλου αυτού σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο.

Ο πρώτος από αυτούς είναι η κρίση που αντιμετωπίζουν οι ίδιες οι Εταιρείες από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έπειτα. Η Ελληνική Εταιρεία βάσιζε όπως είδαμε τη λειτουργία της σχεδόν αποκλειστικά στην εκμετάλλευση των αρχαίων σκωριών και εκβολάδων. Όταν αυτές άρχισαν να εξαντλούνται ξεκίνησε και η αντίστροφη μέτρηση για την παύση των εργασιών της. Ήδη το 1917 είχε προβεί σε αθρόες απολύσεις μειώνοντας το προσωπικό της σε 224 άτομα¹. Η ΓΕΜΛ θα αντιμετωπίσει και αυτή με τη σειρά της κρίση με τον πόλεμο και το ναυτικό αποκλεισμό της Νότιας Ελλάδας το 1917, μετά από αυτά όμως θα σημειώσει νέα οικονομική ανάκαμψη, η οποία θα ανακοπεί πάλι τα έτη 1928-29 με τη μεταλλευτική και ακόλουθα την παγκόσμια καπιταλιστική κρίση². Τότε, παρά τις μεγάλες αντιδράσεις θα προχωρήσει σταδιακά στην απόλυση πάνω από 1000 εργαζομένων σε βάθος 5ετίας.

Οι κάτοικοι του Λαυρίου είχαν λοιπόν βιώσει, από το 1917 κιόλας, τις οδυνηρές συνέπειες της εξάρτησής τους αποκλειστικά από την πορεία των μεταλλευτικών

1. Γιώργος Ν. Δερμάτης, *Λαύρειο. Το Μαύρο Φως*, εκδ. Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου (Ε.Μ.Π.), Λαύριο 2003, σ. 282.

2. Αθανασία Μαρκουλή-Μπονιώτη, *Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου*, εκδ. Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Λαυρεωτικής, Λαύριο 2010, σ. 202.

εργασιών και της αντίστοιχης αγοράς. Δεν μπορούμε βέβαια να πούμε σε καμία περίπτωση ότι η «αφοσίωση» και η «ευγνωμοσύνη» των κατοίκων απέναντι στις δύο εταιρείες και κυρίως τη Γαλλική χάνεται, ωστόσο έχουμε την πρώτη ισχυρή κρίση του πατερναλιστικού μοντέλου. Η Εταιρεία δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις της, συνεπώς και η ένδειξη υποταγής ως κομμάτι των καθηκόντων του εργάτη δεν καθίσταται καθόλου υποχρεωτική.

Ο δεύτερος παράγοντας είναι η διεκδίκηση εκ μέρους του κράτους μεγαλύτερου μεριδίου στη νομή της εξουσίας στην περιοχή. Η διόγκωση της ανεργίας οδηγεί τόσο εργατοτεχνικά σωματεία όσο και τον ίδιο το Δήμαρχο της πόλης, να υποβάλλουν αιτήσεις στην ελληνική κυβέρνηση και στους αρμόδιους υπουργούς, για την κατασκευή ναυπηγείων στο λιμάνι της πόλης ώστε να ανοίξουν νέες θέσεις εργασίας και για την εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας. Οι επισκέψεις αρμόδιων υπουργών και σημαντικών κρατικών αξιωματούχων προκειμένου να διαπιστώσουν ιδίως όμμασι την τραγική κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η πόλη και να λάβουν μέτρα για την επανάκαμψη της οικονομίας της, πληθαίνουν σημαντικά. Το αίτημα για παρέμβαση του κράτους για την ενίσχυση της πόλης του Λαυρίου και τη δημιουργία νέων βιομηχανικών μονάδων συνεχώς ισχυροποιείται, αφού η πόλη το 1935, θα φτάσει να κατοικείται μόλις από 5.000 ανθρώπους, ακριβώς τους μισούς απ' ό,τι 20 χρόνια νωρίτερα³. Στις 25/8/1935 θα θεσπιστεί Προεδρικό Διάταγμα που προέβλεπε φορολογικές ελαφρύνσεις για βιομηχανίες εγκατεστημένες στην περιοχή⁴.

Αν όμως οι δημοτικοί άρχοντες θεωρούσαν την παρέμβαση του κράτους ως αναγκαία για την επιβίωση της πόλης, λόγω της μαζικής φυγής των άνεργων μεταλλωρύχων, οι εργάτες και το Σωματείο τους έβλεπαν τουλάχιστον μέχρι και το 1929 στην κυβέρνηση των Φιλελευθέρων και την εγγυητική δύναμη που θα εξασφάλιζε την εφαρμογή της εκσυγχρονιστικής εργατικής νομοθεσίας της πρώτης δεκαετίας της πρωθυπουργίας του Βενιζέλου. Η παρέμβαση του ίδιου του πρωθυπουργού τόσο αρχικά για την καταστολή, όσο και στη συνέχεια για την εκπλήρωση κάτω από τη λαϊκή πίεση μέρους των αιτημάτων της απεργίας του 1929 αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα της ισχυροποίησης της θέσης του κράτους σε μία περιοχή που πριν από λίγες δεκαετίες μόνο κατ' όνομα είχε τον έλεγχο.

Η απεργία του 1929, όμως, με την καθαίρεση εκ μέρους των εργατών της βενιζελικής πλειοψηφίας του Σωματείου και την ανάδειξη των κομμουνιστών στη θέση τους ως το 1934, οδηγεί στη διαφοροποίηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών του εργατικού κινήματος. Οι κομμουνιστές λοιπόν αναπτύσσουν ένα λόγο που

3. Κώστας Πόγκας, «Έρευνα για τη Διάρκεια Ζωής των Κατοίκων του Δήμου Λαυρεωτικής από το 1896 μέχρι το 1987», *Πρακτικά Δ' Επιστημονικής Συνάντησης Ν.Α. Αττικής*, επιμ. Πέτρος Φιλίππου- Αγγέλου, εκδ. Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυθίων, Καλύβια 1993 σ. 721

4. Γεωργία Πετράκη, *Από το Χωράφι στο Εργοστάσιο*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2002, σ. 55.

απέχει παρασάγγας από την κυρίαρχη ακόμα στην πόλη πατερναλιστική ιδεολογία. Η Εταιρεία δεν είναι γι' αυτούς ο «στοργικός πατέρας» που καλείται παρά τα προβλήματα που κι αυτός αντιμετωπίζει, να φροντίσει τα παιδιά του και να τα σώσει από την πείνα, αλλά ο αντικειμενικός εχθρός, απέναντι στον οποίον οι εργάτες θα πρέπει να αγωνιστούν με κάθε τρόπο ώστε να εξασφαλίσουν μια ζωή με αξιοπρέπεια. Για το σκοπό αυτό δε, θα πρέπει να παραμερίσουν τις τοπικιστικές διαφορές και να προτάξουν το κοινό ταξικό τους συμφέρον, πράγμα που θέτει υπό αμφισβήτηση ένα από τα βασικά θεμέλια, πάνω στα οποία μέχρι τώρα στηριζόταν η πόλη-Εταιρεία.

Όσο λοιπόν ιδιαίτερη σημασία και αν έχει η μερική θεσμική και ιδεολογική αμφισβήτηση του ρόλου των Εταιρειών ως μοναδικών και αδιαφιλονίκητων ρυθμιστών των πραγμάτων στην πόλη από το κράτος και τους τοπικούς φορείς, έχει διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά από την αναγωγή τους σε εχθρό της εργατικής τάξης και τον χαρακτηρισμό τους ως τυραννικές, πράγμα που φαίνεται να αποδέχεται λιγότερο ή περισσότερο όλο και μεγαλύτερος αριθμός Λαυριωτών. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι το ΚΚΕ στις εκλογές του 1932 θα πάρει το 8% των ψήφων στη Λαυρεωτική⁵ παρά την εκτεταμένη τρομοκρατία, τις διώξεις, την εξόριση⁶ και την προσπάθεια εξαγοράς τοπικών στελεχών του⁷, ενώ το 1935 με την αποχή των Φιλελευθέρων θα φτάσει στο 15%⁸.

5. Χάρης Μπαμπούνης, «Αναφορά στα αποτελέσματα των Βουλευτικών Εκλογών 1928-1936 στη Λαυρεωτική και στα Μεσόγεια», *Πρακτικά Α΄ Επιστημονικής Συνάντησης Ν.Α. Αττικής*, επιμ. Πέτρος Φιλίππου-Αγγέλου, εκδ. Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1985, σ. 145.

6. Ενδεικτικά από το αρχείο του Ριζοσπάστη μεταφέρουμε τα παρακάτω:

15 Απριλίου 1930, Σύλληψη 10 εργατών κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης του Σωματείου στην Καμάρια.

14 Μαΐου 1930, Επιβολή 2,5 μηνών φυλάκισης στο μέλος του ΚΚΕ Γρηγόρη Κάρλη.

2 Ιουνίου 1930, Ανάκριση κομμουνιστών εργατών του Λαυρίου από τον αρχιφύλακα Σιγουράκο, προκειμένου να εντοπίσει έγγραφα της Μόσχας.

3 Ιουλίου 1930, 20ημερή κάθειρξη για το Θεόδωρο Λεμπέση.

17 Σεπτεμβρίου 1930, Νέα σύλληψη Λεμπέση για διακίνηση του Ριζοσπάστη.

26 Ιουνίου 1931, η κυβέρνηση εισάγει σε δίκη το σωματείο τεχνιτών - εργατών.

13 Αυγούστου 1931, Νέα καταδίκη του τοπικού στελέχους του ΚΚΕ Θεόδωρου Λεμπέση σε 20ήμερη κάθειρξη.

2 Ιουνίου 1932, Ο αρχιφύλακας Σιγουράκος βαιοπραγεί εις βάρος προσφυγοπούλας εργάτριας.

13 Δεκεμβρίου 1932, Παράνομη σύλληψη και διήμερη κράτηση 5 κομμουνιστών εργατών για μοίρασμα απεργιακών προκηρύξεων.

29 Δεκεμβρίου 1933, Έφοδος της Χωροφυλακής σε σπίτια συνδικαλιστών εργατών.

25 Απριλίου 1934, Σύλληψη Λεμπέση και 10μηνη εκτόπισή του στα Αντικύθηρα.

7. Ριζοσπάστης, 13 Φεβρουαρίου 1934 και 25 Μαΐου 1934.

8. Χάρης Μπαμπούνης, «Αναφορά στα αποτελέσματα των Βουλευτικών Εκλογών 1928-1936 στη Λαυρεωτική και στα Μεσόγεια», *Πρακτικά Α΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, επιμ. Πέτρος Φιλίππου - Αγγέλου, εκδ. Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1985, ό.π., σελ. 147.

Η κοινωνικοταξική δομή του Λαυρίου του Μεσοπολέμου και των μετέπειτα χρόνων, διαφέρει όμως από την αντίστοιχη των προηγούμενων. Η κρίση που αντιμετωπίζουν οι Εταιρείες εκείνη την περίοδο, θα εξασθενήσει τον έλεγχό τους σε συγκεκριμένους τομείς της ζωής της πόλης και θα επιπρέψει σε ένα νέο στρώμα μικροεμπόρων και μικροϊδιοκτητών να αναδυθεί. Αυτοί, έχοντας αποκτήσει ιδιοκτησία, είναι οι κάτοικοι της πόλης που αισθάνονται βαθύτερα εξαρτημένοι από αυτήν και κινδυνεύουν περισσότερο από πιθανή ερήμωσή της. Εξατίας μάλιστα του γεγονότος ότι οι περισσότεροι από αυτούς ζουν ανεξάρτητα από την καταγωγή τους σε συνοικία που δεν έχει τοπική αναφορά, απαγκιστρώνονται νωρίτερα από αυτές τις αγκυλώσεις και γίνονται μαζί με τα πιο πρωτοπόρα στοιχεία από το ταξικό εργατικό κίνημα – ξεκινώντας βέβαια από διαφορετική αφετηρία – κοινωνοί της ιδέας του ενιαίου Λαυρίου. Επιπλέον, από την αντικειμενική τους θέση στην παραγωγή, δηλαδή από τη σχετική ανεξαρτησία που είχαν από τη ΓΕΜΛ, ήταν πιθανόν από τους πρώτους που διέβλεψαν και διεκδίκησαν την ύπαρξη της πόλης χωρίς την Εταιρεία να αποτελεί βασικό οικονομικό και πολιτικό ρυθμιστή της.

Στα πρώτα χρόνια ζωής της νέας πόλης ήταν διάχυτη στον εργατικό της πληθυσμό η αίσθηση της προσωρινότητας⁹. Πολλοί πρώην αγρότες όμως παρέμειναν στην πόλη, είτε γιατί δεν κατάφεραν να μαζέψουν το ποσό που σχεδίαζαν, είτε γιατί το χωράφι που κατείχαν δεν προσφερόταν πια για καλλιέργεια τέτοια που να εξασφαλίσει την επιβίωσή τους, είτε γιατί έμειναν άκληροι, είτε γιατί απέκτησαν κάποια μικρή επιχείρηση στο Λαύριο, πραγματοποιώντας εκεί τη στρατηγική τους, είτε γιατί – στην περίπτωση των προσφύγων – δεν μπορούσαν να επιστρέψουν.

Οι άνθρωποι αυτοί απέκτησαν και απογόνους, δημιουργώντας κάπου στις αρχές του 20ού αιώνα τις πρώτες γενιές «αυτοχθόνων» Λαυριωτών, που ενηλικιώθηκαν και πέρασαν την παραγωγική ηλικία της ζωής τους την περίοδο που εξετάζουμε. Αν λοιπόν για τους γονείς τους η φυγή από την πόλη παραμένει ένα ανεκπλήρωτο όνειρο, αυτοί αισθάνονται περισσότερο οικονομικά και συναισθηματικά δεμένοι με το Λαύριο. Ο τόπος καταγωγής αποτελεί τις περισσότερες φορές σημείο αναφοράς στο πώς ορίζουν αυτοί την ταυτότητά τους, όμως αν τον έχουν γνωρίσει θα είναι από ολιγοήμερη επίσκεψή τους σε αυτόν. Η επιστροφή εκεί αντιμετωπίζεται με διστακτικότητα, καθώς σε αντίθεση με τους πατεράδες τους δεν αισθάνονται οικειότητα με την αγροτική ζωή. Οι μεταναστεύσεις που παρατηρούνται πλέον αφορούν κυρίως μεγαλύτερα αστικά κέντρα, σε συγκυρίες μάλιστα μεταλλευτικών κρίσεων που η ανεργία αυξάνεται και τίθεται θέμα επιβίωσης σε περίπτωση παραμονής τους.

9. Ελευθέριος Π. Αλεξάκης, «Εργάτες, αγρότες και προίκα στη Λαυρεωτική (1870-1940)», *Πρακτικά Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, επιμ. Σεραφείμ Κόλλιας, Δημήτριος Πρόφης, εκδ. Δήμος Κορωπίου, Κορωπί 1998, σ. 331-348.

Το ποδόσφαιρο με τη σημερινή του μορφή ξεκίνησε ως γνωστόν από την Αγγλία του 19ου αιώνα και ενδεχομένως δεν θα μπορούσε να ήταν διαφορετικά. Η έννοια του συνόλου – ομάδα και η πειθαρχία προς όφελός της, ο καταμερισμός ρόλων και η ύπαρξη θέσεων είναι αξίες που η βιομηχανική κοινωνία διέδωσε στις μάζες και το άθλημα γεννήθηκε και αναπτύχθηκε σε αυτήν, ξεκινώντας από το πρώτο καπιταλιστικό κράτος στον κόσμο. Στην πόλη του Λαυρίου αρχίζει να διαδίδεται στις αρχές του 20ού αιώνα. Αν και δεν έχουμε σαφή στοιχεία, μπορούμε με αρκετή ασφάλεια να υποθέσουμε από τη μία ότι αποφασιστική συμβολή είχαν οι ναύτες των βρετανικών και σκανδιναβικών φορτηγών πλοίων που έρχονταν στο λιμάνι του Λαυρίου και από την άλλη ότι η διοίκηση της Εταιρείας δεν ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για τη διάδοσή του νωρίτερα. Οι πρώτες ομάδες για τις οποίες έχουμε στοιχεία τη δεκαετία του 1920 έχουν ως επί το πλείστον επαγγελματικές (όπως ο Ερμής των εμπορών) ή συνοικιακές αναφορές (όπως ο Μαραθών πρόγονος του Ολυμπιακού, ο Απόλλων πρόγονος του Βυζαντίου κ.ά.). Το σημαντικότερο αναφορικά με την υπόθεση εργασίας μας είναι ότι οι ομάδες αυτές αποτελούν από τις πρώτες συλλογικότητες στην πόλη που ιδρύονται και δρουν ανεξάρτητα από την αιγίδα των Εταιρειών. Αντίστοιχο παράδειγμα έχουμε και στην πολιτιστική ζωή της πόλης με την ίδρυση της Φιλαρμονικής του Αρρίωνα την ίδια περίπου περίοδο¹⁰.

Ο Παλλαυρεωτικός θα ιδρυθεί επίσημα το 1929 με έμβλημα τη θεά Αθηνά, προστάτιδα των αρχαίων μεταλλείων. Βάση της ομάδας όμως θα αποτελέσουν τα σημαντικά ενισχυμένα μικροαστικά στρώματα της Αγίας Παρασκευής και Νυκτοχωρίου¹¹. Το όνομα του συλλόγου έρχεται ως απόρροια της θέλησης των ιδρυτών του να τονίσουν την οικουμενικότητα της πόλης σε αντιπαράθεση με τους τοπικούς και εν μέρει και τους ταξικούς διαχωρισμούς (ανεξάρτητα αν αυτό συμβαίνει πάντα εκούσια). Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο σύλλογος έχει σε σύγκριση με τους υπόλοιπους την πιο ασθενή συνοικιακή αναφορά, τόσο στην ονομασία του όσο και στον επίσημο λόγο των παραγόντων του.

Κύριος στόχος των ανθρώπων του στα πρώτα χρόνια ύπαρξής του ήταν η ισχυροποίηση του συλλόγου, η προβολή του έξω από τα όρια της πόλης ως βασικού εκπρόσωπου του Λαυρίου και η επισημοποίησή του (να τονίσουμε ότι παρά το γεγονός ότι οι 4 σύλλογοι διέθεταν καταστατικό και νομική υπόσταση, κανένας τους δεν υπήρξε πριν από τον πόλεμο μέλος της ΕΠΣΑ). Στο εσωτερικό της πόλης βασικός αντίπαλός του σε αθλητικό και όχι μόνο επίπεδο υπήρξε εκείνη την περίοδο ο Ολυμπιακός.

10. Βάσω Κιούση, «Φιλαρμονικές και χορωδίες του Λαυρίου (1872-2002)», *Πρακτικά Ι΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, εκδ. Εταιρεία Μελετών ΝΑ. Αττικής, επιμ. Χάρης Μπαμπούνης, Καλύβια 2004, σ. 266-7.

11. Πρακτικά συνεδριάσεων Δ.Σ. ΑΠΣ Παλλαυρεωτικού, 12/5/1929 και 2/6/1929.

Ο Παλλευρωτικός υπήρξε ιδιαίτερα ισχυρός οικονομικά την πρώτη Ζετία της δράσης του με πολλά μέλη, εκ των οποίων αρκετοί εύρωστοι Λαυριώτες που δεν αναμειγνύονται έντονα με τη διοίκηση, δείγμα ότι η συμμετοχή εκεί ανέβαινε το κοινωνικό στάτους. Πάγια πολιτική του υπήρξε επίσης η ανάδειξη ευεργετών από τις οικονομικές και τις πολιτικές αρχές της περιοχής (Φερδινάνδος Σερπιέρι, Ορέστης Αργυρόπουλος)¹².

Η οικονομική κρίση γονάτισε μετά το 1932 το ποδόσφαιρο της πόλης, κατ' επέκταση και τον Παλλευρωτικό. Οι αναμετρήσεις που καταγράφονται από τότε είναι από ελάχιστες ως ανύπαρκτες και η ομάδα διακόπτει ουσιαστικά τη λειτουργία της. Κάτι αντίστοιχο δεν συμβαίνει την ίδια περίοδο σε άλλες βιομηχανικές πόλεις που είναι λιγότερο εξαρτημένες από μία επιχείρηση (Ελευσίνα)¹³.

Ο σύλλογος θα επανιδρυθεί ουσιαστικά το 1935 με σαφώς λιγότερη όμως δυναμική και θα κινηθεί στη μετριότητα τα υπόλοιπα χρόνια του Μεσοπολέμου. Το ΔΣ της ομάδας μάλιστα θα κατηγορήσει το δήμαρχο της πόλης για τη μη επαρκή εκμετάλλευση των ευκαιριών που έδινε η μεταξική προπαγάνδα για τον αθλητισμό¹⁴. Παρ' όλα αυτά οι 4 ομάδες της πόλης θα συμμετάσχουν στην Α΄ Πανελλήνια Αθλητική Παρέλαση και Έκθεση στην Αθήνα (Μάιος 1938). Το Λαύριο ωστόσο τυγχάνει περισσότερης αναφοράς στον αθλητικό Τύπο της εποχής της Δικτατορίας της 4ης Αυγούστου για σχολικούς αγώνες στίβου και γυμναστικές επιδείξεις, παρά για τις ποδοσφαιρικές συναντήσεις των ομάδων του¹⁵.

Ο Παλλευρωτικός θα επανέρθει δριμύτερος το 1943 επ' αφορμή των αθλητικών αγώνων που διοργάνωσαν οι Βέης και Κονοφάγος σε συνεργασία με τον Ολυμπιονίκη του Βερολίνου Νίκο Σύλλα, πρόεδρο της αντιστασιακής οργάνωσης Ένωση Ελλήνων Αθλητών. Ο Ηρακλής γίνεται η πρώτη ομάδα του Λαυρίου που αποκτά ιδιόκτητο γήπεδο το 1943¹⁶ και οι άνθρωποι του Παλλευρωτικού επιδιώκουν το ίδιο για την ομάδα τους με συγκεκριμένες ενέργειες.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του πρώτου φορά εμφανιζόμενου στην Κατοχή επιχειρηματία Λεωνίδα Κατσουρόπουλου που αναλαμβάνει μαζί με τον Ξανθόπουλο τη διοίκηση των ναυπηγείων στο Λαύριο. Από αυτόν οι παράγοντες του συλλόγου φαίνεται ότι περίμεναν ενδεχομένως να εμπλακεί και βαθύτερα, τόσο από τα λεγόμενά του όσο και εξαιτίας ενός μεγάλου ποσού που είχε δωρίσει στην ομάδα¹⁷, όπως και έκανε, χωρίς ωστόσο να αναμειχθεί επίσημα

12. Στο ίδιο, συνεδριάσεις 6/11/1929 και 14/1/1930.

13. Αθλητικός Τύπος, 24 Ιουλίου 1933.

14. Πρακτικά συνεδριάσεων Δ.Σ. ΑΠΣ Παλλευρωτικού, συνεδρίαση 31/5/1938.

15. Αρχείο Κώστα Μάνθου.

16. Αρχείο Τάσου Βρούστιη, Λαύρειον: Μοναδική Ιστορική Ποδοσφαιρούπολη.

17. Πρακτικά συνεδριάσεων Δ.Σ. ΑΠΣ Παλλευρωτικού, συνεδρίαση 30/4/1944.

στο Διοικητικό Συμβούλιο της. Παρόλα αυτά σύμφωνα με μαρτυρίες έθεσε το τελευταίο υπό τον απόλυτο έλεγχο του¹⁸. Με τα χρήματα αυτά ο Παλλαυρεωτικός θα μπορέσει να πείσει ποδοσφαιριστές που στα προπολεμικά χρόνια έπαιζαν σε επίσημες ομάδες της Αθήνας και του Πειραιά να αγωνιστούν με τα χρώματά του. Μετά την απελευθέρωση της χώρας ο εν λόγω επιχειρηματίας θα συλληφθεί με τον συνεργάτη του, για συνεργασία με τις δυνάμεις Κατοχής, αλλά θα κατορθώσει να δραπετεύσει για ένα διάστημα, κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών. Εν τέλει θα συλληφθεί εκ νέου και θα καταδικαστεί μαζί με τον Ξανθόπουλο σε 4 χρόνια φυλάκιση για «εθνική αναξιοσύνη»¹⁹.

Ο Παλλαυρεωτικός θριαμβεύει λοιπόν στους αγώνες του 1943 στο ποδοσφαιρικό σκέλος, ενώ στέλνει αθλητές του και στα αγωνίσματα του στίβου. Οι αγώνες αυτοί σηματοδοτούνται με επεισόδια ανάμεσα σε φιλάθλους, παίκτες και παράγοντες των 4 ομάδων αρκετά σημαντικά ώστε να μνημονευτούν στα πρακτικά του ΔΣ του σωματείου δύο εβδομάδες αργότερα. Οι αψιμαχίες αυτές ερμηνεύονται από τους ανθρώπους του συλλόγου ως αποτέλεσμα του φθόνου των άλλων ομάδων για τις επιτυχίες του Παλλαυρεωτικού²⁰, αν και οι σχέσεις της ομάδας με το δοσίλογο Κατσουρόπουλο θα μπορούσε να ερμηνευθεί σαν μία πιθανή αιτία. Η σύνδεση του Παλλαυρεωτικού λοιπόν με τις δυνάμεις Κατοχής είναι αδιαμφισβήτητη. Την εντύπωση αυτή ενισχύει το γεγονός ότι και ο νεαρός ακόμα παράγοντας Πότης Βογιατζής, υπήρξε διερμηνέας των Γερμανών στο Λαύριο. Παρουσιαζόταν λοιπόν και αυτός ως συνεργάτης των κατακτητών, ανεξάρτητα αν υπήρξε πληροφοριοδότης της τοπικής οργάνωσης του ΕΑΜ, πράγμα το οποίο όμως ελάχιστοι – οι επικεφαλής της εν λόγω οργάνωσης – τότε βέβαια γνώριζαν²¹.

Πέρα από τον Παλλαυρεωτικό δεν υπάρχουν στοιχεία που να συνδέουν τις υπόλοιπες ομάδες με τις αρχές Κατοχής, ούτε μέσα από τα πρακτικά του Βυζαντίου, ούτε από τα όσα στοιχεία έχουμε για τον Ολυμπιακό Λαυρίου εκείνη την περίοδο, χωρίς όμως να έχουμε ανοικτή εχθρότητα απέναντί τους, τουλάχιστον μέσω των επίσημων εγγράφων. Η διοίκηση του Ηρακλή από την άλλη, όπως θα δούμε, ήταν αυτή που πρωτοστάτησε στην παράνομη διακίνηση αργύρου, προκειμένου να εξασφαλιστούν πόροι για τον επισιτισμό των κατοίκων της πόλης²².

18. Συνεντεύξεις Γιώργου Γαβρίλη, Φεβρουάριος 2011 και Νίκου Ψαρράκη, Σεπτέμβριος 2013.

19. Εμπρός, 27 Φεβρουαρίου 1948.

20. Πρακτικά συνεδριάσεων Γ.Σ. ΑΠΣ Παλλαυρεωτικού, συνεδρίαση 11/11/1943.

21. Παναγιώτης Π. Δρίβας, *Το Λαύριο στον Αγώνα της Εθνικής Αντίστασης*, επιμ. Γεώργιος Δερμάτης, εκδ. Τυπογραφική Λαυρίου, Λαύριο 2013, σ. 65.

22. Καταστατικόν του εν Λαυρείω Ποδοσφαιρικού και Αθλητικού Συλλόγου 'Ο Ηρακλής' και Γεώργιος Ν. Δερμάτης, «Ο ρόλος των ελλήνων μηχανικών στο βιομηχανικό Λαύρειο της μεταλλείας και της μεταλλουργίας», *Πρακτικά Θ' Επιστημονικής Συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής*, επιμ. Αθανάσιος Στεφανής, εκδ. Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια 2008, σ. 684.

Περνώντας στον Ολυμπιακό δεν θα θεωρήσουμε σκόπιμο να αναφέρουμε τις συνθήκες εγκατάστασης των Λακώνων στην πόλη του Λαυρίου με τους οποίους και επομένως τη συνοικία της Νεάπολης συνδέονται άρρηκτα ακόμα και σήμερα οι ερυθρόλευκοι. Αυτό που κυρίως θα μας απασχολήσει είναι οι σημαντικές διαφορές που παρουσιάζει σε σχέση με τις αντίστοιχες συνοικίες του Πειραιά. Ενώ λοιπόν τα Μανιάτικα στο μεγάλο λιμάνι της χώρας ταυτίστηκαν τότε με συντηρητικές παρατάξεις και πρακτικές, η Νεάπολη συνδέθηκε στενά με το εργατικό και εν γένει το ριζοσπαστικό κίνημα στην πόλη.

Η συνοικία της Νεάπολης ήταν η μεγαλύτερη του Λαυρίου που χτίστηκε από τους ίδιους τους κατοίκους της. Βασική αιτία γι' αυτό ήταν η απασχόληση των περισσότερων από αυτών σε μη αυστηρά μεταλλευτικές εργασίες, κάτι που τους έκανε λιγότερο χρήσιμους στη ΓΕΜΛ. Οι περισσότεροι εξάλλου από αυτούς ήταν πρώην εργαζόμενοι της Ελληνικής Εταιρείας. Οι άνθρωποι αυτοί λοιπόν ήταν σχετικά με τον υπόλοιπο εργατικό πληθυσμό, λιγότερο εκτεθειμένοι στο πατερναλιστικό μοντέλο και παράλληλα ανέπτυξαν σε ένα βαθμό το αίσθημα του "αδικημένου". Επιπλέον, λόγω αυτής της ελεύθερης δόμησης, εγκαθίσταντο στη συνοικία εργαζόμενοι που προέρχονταν και από άλλες περιοχές της Ελλάδας²³, καθώς και όσοι θεωρούνταν ανεπιθύμητοι από τον κυρίαρχο ιστό, δίνοντας έναν περισσότερο ανοικτό χαρακτήρα σε αυτήν. Τα παραπάνω συνετέλεσαν στο να δημιουργηθεί εύφορο κλίμα για την ανάπτυξη ριζοσπαστικών ιδεών και ενός ταξικού κινήματος απογαλακτισμένου από την κυρίαρχη ιδεολογία, στο οποίο πολλοί κάτοικοι της Νεάπολης πρωτοστάτησαν.

Ανάλογη ήταν και η δράση του συλλόγου τα πρώτα χρόνια δράσης του παρά τις συντηρητικές πολιτικές καταβολές πολλών εκ των μελών του ΔΣ. Έτσι, το 1929 θα δωρίσει 100 δραχμές από το ταμείο του προς ενίσχυση των απεργών, ποσό διόλου ευκαταφρόνητο αν αναλογιστεί κανείς ότι η μηνιαία συνδρομή των μελών ανερχόταν τότε από 3 ως 5 δραχμές²⁴. Επιπρόσθετα, όταν η ομάδα της Πέρα Κλουμπ της περιοχής Γηροκομείου Αμπελοκήπων, που υπαγόταν στην Ομοσπονδία Εργατικού Αθλητισμού της Αθλητικής Διεθνούς, εξέδραμε στο Σούνιο, έδωσε παράλληλα φιλικό αγώνα με τον Ολυμπιακό Λαυρίου²⁵. Η επιλογή της να αγωνιστεί με τους Νεαπολίτες αποκτά επιπλέον σημασία από το γεγονός ότι η προσφυγικού χαρακτήρα, όπως δηλώνει το όνομά της αθηναϊκή ομάδα, δεν επέλεξε να παίξει με το Βυζάντιο. Τέλος μέσα στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα τρομοκρατίας που ακολούθησε την απεργία του 1929, ο αρχιφύλακας του Λαυρίου Σιγουράκος

23. Μαθητολογία Β' Δημοτικού Σχολείου Λαυρίου 1922-1930.

24. Συνέντευξη Νίκου Ψαρράκη, Σεπτέμβριος 2013.

25. Ριζοσπάστης, 9 Ιουνίου 1932.

ανάγκασε τους διοικούντες του Ολυμπιακού να αντικαταστήσουν τις κόκκινες ρίγες της φανέλας τους με μπλε το 1931, ενισχύοντας την υπόθεση ότι η συνοικία και η ομάδα της είχαν τότε μπει στο στόχαστρο του αστικού κράτους. Συμβολή σε όλα αυτά θα πρέπει να είχε και ο επί σειρά ετών γραμματέας του συλλόγου Μιχάλης Πετρής, που ανέπτυξε αντιστασιακή δράση αργότερα με το ΕΑΜ²⁶.

Η ονομασία του συλλόγου ή τέλος πάντων η μετονομασία του Μαραθώνα σε Ολυμπιακό μόλις μία χρονιά μετά την ίδρυση της αντίστοιχης ομάδας του Πειραιά ενδεχομένως να προξενεί εντύπωση. Πάρα πολλές ομάδες στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας πήραν βέβαια αυτή την ονομασία, εμπνευσμένες από τις τεράστιες αγωνιστικές επιτυχίες του Ολυμπιακού Πειραιώς. Το 1926, όμως, οι “ερυθρόλευκοι” μέτραγαν μόλις ένα χρόνο ζωής και, παρότι είχαν αναλογικά σημαντικές επιτυχίες, δεν είχαν ακόμα την αίγλη που απέκτησαν αργότερα. Μη έχοντας λοιπόν στην κατοχή μας επίσημα στοιχεία που να δικαιολογούν την επιλογή αυτή, μπορούμε να κάνουμε μόνο υποθέσεις βασισμένες σε ιστορικά γεγονότα.

Η εσωτερική μετανάστευση λοιπόν, που πραγματοποιείται από τη Μάνη και τη Νεάπολη από τα τέλη του 19ου αιώνα κι έπειτα, έχει δύο βασικές κατευθύνσεις, τον Πειραιά και το Λαύριο. Οι άνθρωποι αυτοί, γνωρίζοντας τις αντιλήψεις και τις συνήθειές τους, θα πρέπει να κράτησαν αρκετά συχνή επαφή μεταξύ τους, λόγω και της εγγύτητας των δύο πόλεων και της ροπής των Νεαπολιτών σε ναυτικά επαγγέλματα, μιας και Λαύριο και Πειραιάς επικοινωνούσαν τότε με ναυσιπλοϊκή γραμμή²⁷. Επιπλέον, εξαιτίας της ενδογαμίας που διατηρούσε ακόμα μεγάλο ποσοστό των Πελοποννησίων του Λαυρίου, πραγματοποιήθηκαν αρκετοί γάμοι μεταξύ Λαυριωτών και Πειραιωτών²⁸. Αρκετοί άλλωστε ήταν και οι Λαυριώτες που μετανάστευσαν μόνιμα ή περιστασιακά στον Πειραιά την εποχή των μεγάλων μεταλλευτικών κρίσεων της εποχής του Μεσοπολέμου²⁹. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι πέραν πάσης αμφιβολίας, υπάρχει ένα είδος αγωγού μεταξύ των δύο πόλεων. Έτσι, δεν θα γινόταν να μη μεταφερόταν και μέρος των κοινωνικών και πολιτιστικών εξελίξεων που λάμβαναν χώρα από τη μία πόλη στην άλλη και αντίστοιχα από τους Λάκωνες του Πειραιά σε αυτούς του Λαυρίου και αντίστροφα.

Η ονομασία συνεπώς της ομάδας ήταν μάλλον κάτι παραπάνω από μία πράξη μιμητισμού και απλής έμπνευσης από τις αθλητικές επιτυχίες των Πειραιωτών, όπως συνέβη στις περισσότερες από τις αντίστοιχες περιπτώσεις σε άλλες πόλεις

26. Ελευθερία, 30 Μαρτίου 1949.

27. Αριστείδης Κανατούρης, «Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Παρασκευής Λαυρίου», *Πρακτικά Η΄ Επιστημονικής Συνάντησης Νοτιοανατολικής Απικής*, εκδ. Χρυσή Τομή, Κερατέα 2001, σ. 443.

28. Ληξιαρχικό Αρχείο Δήμου Λαυρεωτικής.

29. Αριστείδης Κανατούρης, «Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Παρασκευής Λαυρίου», ό.π., σ. 437-454.

της Ελλάδας ή σε συνοικίες του Λεκανοπεδίου. Αγωνιστικά τώρα ο Ολυμπιακός, παρότι δεν είχε την οικονομική ισχύ του Παλλαυρεωτικού, πρωταγωνίστησε καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 στα ποδοσφαιρικά δρώμενα της πόλης, ενώ δεν διέκοψε τη λειτουργία του τα χρόνια της μεγάλης κρίσης (1932-1935).

Το Βυζάντιο Λαυρίου, για το οποίο συναντάμε την πρώτη αναφορά το 1929, υπήρξε ως γνωστόν ο αθλητικός εκπρόσωπος του προσφυγικού στοιχείου της πόλης. Βάση του είχε το συνοικισμό του Αγίου Ανδρέα, σύμβολο το Δικέφαλο Αετό και χρώματά του το κίτρινο και το μαύρο. Στο ιδρυτικό του καταστατικό που χρονολογείται στα 1930 είναι εμφανής η πρόθεση των ιδρυτών του να παίξει ρόλο γενικότερα πολιτιστικού συλλόγου των Μικρασιατών, Κων/νουπολιτών και Θρακιωτών του Λαυρίου, όπως αντίστοιχα φιλοδοξούσε και ο Ολυμπιακός για τους Λάκωνες. Η αντιπαλότητά του με τον τελευταίο με τις γνωστές στους παλιότερους προεκτάσεις, ιδιαίτερα μετά την ισχυροποίηση του Βυζαντίου στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930, υπήρξε ο βασικός άξονας αντιπαράθεσης μεταξύ των κατοίκων των δύο συνοικιών, που πάντως δεν ήταν τόσο έντονη συγκριτικά με άλλα παραδείγματα συνύπαρξης Λακώνων και προσφύγων σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, όπως για παράδειγμα στον Πειραιά.

Το εν λόγω καταστατικό μπορεί να χαρακτηριστεί αρκετά «ανοιχτό» και προοδευτικό για την εποχή του, αφού σύμφωνα με αυτό επιτρέπεται στις γυναίκες να γίνονται μέλη τόσο των αθλητικών τμημάτων όσο και της διοίκησης του συλλόγου, η συνδρομή είναι εξαιρετικά χαμηλή για τα δεδομένα της εποχής, η μη εθελούσια διαγραφή εξαιρετικά δύσκολη, ενώ απαγορεύεται και η διαγραφή μέλους του συλλόγου αν αυτό υπόκειται πολιτικές διώξεις³⁰, πράγμα που αποκτά ιδιαίτερη σημασία αν αναλογιστεί κανείς ότι λίγους μήνες πριν από τη σύνταξη του καταστατικού αυτού είχε θεσπιστεί το «Ιδιώνυμο». Από την ίδρυσή της η ομάδα θα προβεί σε προσπάθειες συναντήσεων με προσφυγικά σωματεία της Αθήνας και του Πειραιά για να τονίσει την μικρασιατική της καταγωγή και τους δεσμούς της με τους πρόσφυγες του Λεκανοπεδίου.

Η ταξική σύνθεση των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου δυστυχώς δεν είναι σήμερα γνωστή, για την πρώτη δεκαετία ύπαρξης του συλλόγου. Τα πρακτικά των συνεδριάσεων του και των γενικών συνελεύσεων του 1943 που σώζονται και μαρτυρούν τη σύνθεση της διοίκησης της ομάδας για εκείνο το έτος, μας αποκαλύπτουν ότι από τα 9 μέλη της, οι οκτώ είναι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα και ο διεθνούς φήμης καλλιτέχνης Πάνος Βαλσαμάκης από το Αϊβαλί της Μικράς Ασίας, κάτοικος Αμαρουσίου, που τελούσε διευθυντής της Ανώνυμης Κεραμευτικής Εταιρείας Λαυρίου (ΑΚΕΛ) το ίδιο διάστημα. Οι παρουσίες του όμως δεν είναι συχνές

30. Καταστατικό Προσφυγικού Αθλητικού και Μορφωτικού Συλλόγου "Το Βυζάντιον", 1929.

στις συνεδριάσεις, λόγω των γενικότερων υποχρεώσεών του. Επίσης δεν προκύπτει από τον επίσιο πίνακα εσόδων της ομάδας κάποιου είδους βοήθειά της από την εν λόγω επιχείρηση, οπότε η εμπλοκή του με τα κοινά της ομάδας είχε μάλλον περισσότερο συναισθηματική υφή, προσδίδοντας παράλληλα κύρος στο σύλλογο.

Αίσθηση σίγουρα προκαλεί με βάση τα όσα αναλύσαμε προηγουμένως η μη αντιπροσώπευση προσφύγων μικροεπιχειρηματιών εκείνη την περίοδο στα διοικητικά του Βυζαντίου. Εξηγείται παρόλα αυτά από τις δεδομένες δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο εμπορικός κόσμος της πόλης, εξαιτίας της ενδείας του πληθυσμού στην Κατοχή και της συνακόλουθης απροθυμίας τους να προβούν σε οποιοδήποτε έξοδο. Εν τούτοις παρατηρούνται σποραδικά δωρεές ορισμένων από αυτούς στο προσφυγικό σωματείο³¹. Μετά το τέλος του πολέμου το Βυζάντιο θα διοικηθεί από τον αρκετά ισχυρό μικρασιάτη επιχειρηματία και πρώην αθλητή του συλλόγου³² Ναούμ Ναούμ³³.

Την περίοδο της Κατοχής το Βυζάντιο θα κρατήσει μεν τυπικά ουδέτερη στάση, θα βοηθήσει δε την ΕΕΑ και το Νίκο Σύλλα με τη διενέργεια χοροεσπερίδας προς ενίσχυση των φυματικών αθλητών. Λίγα χρόνια μετά την Κατοχή, και κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, θα γίνει η μοναδική ομάδα μαζί με τον Απόλλωνα Σμύρνης που θα επισκεφθεί τη Μακρόνησο προκειμένου να δώσει φιλικό αγώνα με ομάδα κρατουμένων του νησιού.

Ο Ηρακλής είχε σαν βάση του τις συνοικίες του Κυπριανού, του Καβοδόκανου και των Σαντορινείκων, αν και οι Θηραίοι εργάτες θα δημιουργήσουν μια σαφώς λιγότερο ισχυρή ομάδα το 1936 με το όνομα Άρης³⁴, οι καλύτεροι παίκτες της οποίας αγωνίζονταν και με τον Ηρακλή. Στις γειτονιές αυτές κατοικούσαν εργάτες 2ης και 3ης γενιάς ήδη από τα χρόνια του Μεσοπολέμου, κάτι που έχει διπές ερμηνείες και αποτελέσματα. Από τη μία οι άνθρωποι αυτοί είναι περισσότερο δεκτικοί και εμποτισμένοι από το κυρίαρχο μοντέλο της *company town*, πράγμα που ισχύει κυρίως για τον Κυπριανό με τις γνωστές παροχές, από την άλλη επειδή μιλάμε ακριβώς για μπαρουτοκαπνισμένο εργατικό δυναμικό, η εμπειρία αυτή μεταφέρεται και στη συμμετοχή στο Σωματείο και το εργατικό κίνημα εν γένει.

Παρότι λοιπόν ο Ηρακλής αντιπροσώπευε το λεγόμενο σκληρό πυρήνα των εργατών της ΓΕΜΛ και βρισκόταν υπό την αιγίδα της, αυτή δεν έδωσε στο σύλλογο την αντίστοιχη σημασία που είχε δώσει στη Φιλαρμονική της Ευτέρπης, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια της ύπαρξής του. Πιθανές ερμηνείες για αυτή της τη

31. Πρακτικά Δ.Σ. Προσφυγικού Αθλητικού και Μορφωτικού Συλλόγου "Το Βυζάντιο".

32. Ο.π.

33. Συνεντεύξεις Γιώργου Γαβρήλη, Φεβρουάριος 2011, Λεωνίδα Τατάκη, Φεβρουάριος 2012, Μαρίνου Γεώργιζα, Μάρτιος 2012 και Νίκου Ψαρράκη, Σεπτέμβριος 2013, Αρχείο Τάσου Βρούστη.

34. Αρχείο Γεώργιου Φύτρου.

στάση είναι α) η εξαιρετικά ισχυρή κρίση που όπως είδαμε αντιμετωπίζει εκείνη την περίοδο, με αποτέλεσμα να ιεραρχεί την προσπάθεια της οικονομικής της ανάκαμψης, β) η εξαγορά της από την Εταιρεία Ρεναρογα το 1929, με τη νέα διεύθυνση να μη δίνει πιθανόν την ίδια σημασία με την προηγούμενη στην ανάμιξη της Εταιρείας στο γενικότερο κοινωνικό ιστό της πόλης, γ) η πολιτική της ενίσχυσης του συνόλου των αθλητικών σωματείων της πόλης και όχι μόνο του Ηρακλή³⁵ για τη συνολικότερη παρέμβαση σε αυτήν και την προβολή του κοινωνικού της έργου, δ) η ενδεχόμενη υποτίμηση, εκ μέρους της, της δυναμικής του αθλήματος, καθώς αν ίσχυε το αντίθετο θα φρόντιζε να το διαδώσει πολύ νωρίτερα και ε) η επιθυμία της να ελέγχει μεν τις εκφάνσεις της ζωής του βασικού πυρήνα του προσωπικού της χωρίς απαραίτητα να πρωταγωνιστεί, αφού και ο ανταγωνισμός με την Ελληνική Εταιρεία που τροφοδότησε τη σημαντική ενίσχυση των φιλαρμονικών της πόλης είχε πια εκλείψει.

Παρά το γεγονός αυτό, η μικρή ενίσχυση που φαίνεται ότι λάμβανε στα πρώτα χρόνια δράσης του θα τον βοηθήσουν να είναι μαζί με τον Ολυμπιακό οι μοναδικές ομάδες της πόλης που θα διατηρηθούν και στα χρόνια της μεγάλης παρακμής του Λαυρίου (1932-1936)³⁶. Η πολιτική της Εταιρείας απέναντι στην ομάδα φαίνεται να αλλάζει στα τελευταία χρόνια του Μεσοπολέμου, όπου παρουσιάζεται ενισχυμένη με δύο σημαντικούς πρώην παίκτες του Παλλαυρεωτικού (Μόνος και Δεστέφανος)³⁷, ενώ είναι και η πρώτη ομάδα που αποκτά γήπεδο το 1943. Η απόκτηση του τερματοφύλακα του Ολυμπιακού Πισσάνου μετά τον πόλεμο³⁸ με την παροχή θέσης εργασίας στη ΓΕΜΛ δείχνει πια ανάγλυφα την αλλαγή της στάσης της απέναντι στον Ηρακλή, που μπορεί και να ερμηνευθεί ως μια προσπάθεια να διατηρήσει μέρος του ελέγχου και του κύρους της σε μία περιοχή που κάποτε κατείχε ολοκληρωτικά. Το καταστατικό του 1943 προβλέπει την είσπραξη σημαντικών επιχορηγήσεων³⁹, γεγονός που ενισχύει την εντύπωση για σφικτότερο εναγκαλισμό της ΓΕΜΛ, ενώ αργότερα και συγκεκριμένα σε συνεδρίαση του ΔΣ το 1951 μαθαίνουμε ότι το 1/5 των εσόδων προέρχονταν απευθείας από αυτή⁴⁰.

Αποφασιστικό ρόλο σε όλα αυτά είχε και η στενή ενασχόληση του στελέχους της Εταιρείας Κων/νου Κονοφάγου που με την επανίδρυση του συλλόγου του 1943 γίνεται πρόεδρος του Ηρακλή. Η ανάληψη του αξιώματος αυτού έχει να κάνει με

35. Πρακτικά συνεδριάσεων Δ.Σ. ΑΠΣ Παλλαυρεωτικού, συνεδρίαση 6/11/1929.

36. Αθλητικός Τύπος, 8 Μαΐου 1933.

37. Αθλητισμός, 23 Φεβρουαρίου 1938.

38. Πρακτικά Συνεδρίασης Διοικητικού Συμβουλίου ΑΠΣ Ηρακλή Λαυρίου, 29 Ιανουαρίου 1952

39. Καταστατικόν του εν Λαυρείω Ποδοσφαιρικού και Αθλητικού Συλλόγου 'Ο Ηρακλής', Άρθρο 26, 1943.

40. Πρακτικά Γενικής Συνέλευσης ΑΠΣ Ηρακλή Λαυρίου, 13 Ιανουαρίου 1952

τις γενικότερες στοχεύσεις του Κονοφάγου και την αντιστασιακή του δράση, τόσο με την ενίσχυση στην ΕΕΑ και τη διοργάνωση των Παλλευρεωτικών Αγώνων, όσο και με τη γνωστή πώληση αργύρου στη μαύρη αγορά με στόχο τη διοργάνωση συσσιπίων σε συνεργασία με την οργάνωση του ΕΑΜ στο Λαύριο, αφού το υπόλοιπο ΔΣ αποτελείται στην πλειοψηφία του από τον στενό κύκλο του μετέπειτα πρύτανη του ΕΜΠ που οργάνωσε την επιχείρηση εντός του εργοστασίου⁴¹.

Ακόμα ένας σύλλογος άξιος αναφοράς είναι η Ασραπή Λαυρίου που ιδρύθηκε το 1928 με έδρα την Αγία Παρασκευή και το Νυχτοχώρι. Παρουσιάζεται αρκετά ισχυρή, ωστόσο δεν θα καταφέρει να επιβιώσει της κρίσης του 1932 και δεν θα επανιδρυθεί στη συνέχεια⁴². Εντοπίστηκαν και δύο ομάδες στην Καμάριζα με την επωνυμία Ένωση⁴³ και Εθνικός⁴⁴, ενώ ήσσονος σημασίας συνοικιακές ομάδες, βραχύβιες και με εντελώς ανεπίσημο χαρακτήρα ήταν η Ένωση Καστανιάς και η αντίστοιχη της Αγίας Παρασκευής.

Συμπερασματικά, οι σύλλογοι που ιδρύονται και ανδρώνονται την περίοδο του Μεσοπολέμου στο Λαύριο απηχούν είτε συνειδητά είτε πολύ περισσότερο ασυνείδητα τις κοινωνικές δυναμικές που περιγράψαμε ότι αναπτύσσονται στην πόλη αυτό το διάστημα. Βέβαια δεν αποτελούν απλώς καθρέφτες των εξελίξεων, αλλά έχουν, όπως είδαμε, τη συμβολή τους στη διαδικασία μεταβολής του χαρακτήρα της πόλης που ολοκληρώνεται μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε και το 1956 Ολυμπιακός, Ηρακλής και Βυζάντιο θα συγχωνευτούν μεταξύ τους για να δημιουργήσουν πρώτα τον ΑΟΛ και μετά με τη συμμετοχή και του Παλλευρεωτικού τη Λαυρεωτική. Η συμβολή αυτή δεν μπορεί να ερμηνευθεί μονόπλευρα – είδαμε συλλόγους να γίνονται φορείς μικροαστικών αντιλήψεων, μα να συμβάλλουν ωστόσο στην απαγκίστρωση της κοινωνικής ζωής της πόλης από το σφιχτό εναγκαλισμό της Εταιρείας, άλλους να γίνονται φορείς των πιο ριζοσπαστικών αντιλήψεων και παράλληλα να παραμένουν προσκολλημένοι σε διαιρέσεις των Λαυριωτών τις οποίες σε ένα βαθμό και η ίδια Εταιρεία είχε καλλιεργήσει. Όπως και να 'χει, οι πάντοτε πολυπληθείς για τα δεδομένα του Λαυρίου σύλλογοι ήταν και σε ένα βαθμό είναι ακόμα φορείς και κοινωνοί ιδεών και αντιλήψεων που συμβάλλουν και αυτοί στη σύνθεση αυτού του μοναδικού για την Ελλάδα μωσαϊκού.

41. Καταστατικόν του εν Λαυρείω Ποδοσφαιρικού και Αθλητικού Συλλόγου 'Ο Ηρακλής', σ. 9, 1943.

42. Αρχείο εφημερίδων Αθλητική (1928-1929), Αθλητικός Τύπος (1930) και Αθλητικά Χρονικά (1934).

43. Αθλητικός Τύπος, 26 Νοεμβρίου 1930.

44. Ό.π., 29 Αυγούστου 1930.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα μελετά τη δράση των ποδοσφαιρικών συλλόγων της βιομηχανικής πόλης του Λαυρίου, στα χρόνια του Μεσοπολέμου και της Κατοχής και τα μέσα με τα οποία αυτοί επιδρούν ή επηρεάζονται στη διαδικασία του κοινωνικού μετασχηματισμού της πόλης από company town σε μία "συνηθισμένη" βιομηχανική κοινότητα εκείνη και την αμέσως επόμενη περίοδο.

SUMMARY

The present essay investigates the effect of the football clubs in the Industrial city of Laurium, during the interwar period and under the German-Italian occupation and the means by which those clubs affect or are affected in the process of the Social transformation of the city from a company town to a "normal" Industrial Community, during that era and immediately thereafter.

Μακρόνησος.
Ποδοσφαιρικός αγώνας μεταξύ Βυζαντίου και Εξορίστων

ΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΣΤΕΣ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΣ-ΗΡΑΚΛΗΣ

ΠΑΛΛΑΥΡΕΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΒΛΑΧΟΥ